

МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗІУМ ІЗ ФОЛЬКЛОРНИХ НАРАТИВІВ

Оксана Микитенко

28–30 серпня 2012 року в м. Нові Сад (Сербія) відбувся міжнародний симпозиум, присвячений дослідженню жанрів фольклорних наративів, зокрема народних переказів та вірувань, які нерідко розглядаються як другорядні, особливо порівняно з казками чи народною епікою. Конференцію було організовано Мережею з фольклорних наративів (Belief Narrative Network – BNN), що діє в межах Міжнародного наукового дослідження фольклорних наративів (International Scientific Folklore Narrative Research – ISFNR) поряд із іншою його комісією, яка має назву «Замовляння – виконавці та ритуали» («Charms, Charmers and Charming»). Така розгалужена структура визначається як широким міждисциплінарним характером досліджень фольклорних наративів, так і значенням сучасного наукового осмислення так званої малої фольклорної прози. Фольклорна традиція, зазначають науковці, не може бути визначена як закритий набір певного знання, а є живою і втіленою у наративному тексті реальністю, що набирає індивідуальних форм вираження і позначається активним побутуванням (life-tradition)¹. Саме відчувши ці потреби, міжнародна спільнота науковців, об'єднаних навколо створеного ще в 1962 році ISFNR, заснувала під час проведення 15-го конгресу в 2009 році в Афінах окрему комісію з фольклорних наративів (BNN). Після цього міжнародні конференції BNN відбулися у м. Санкт-Петербурзі (Росія, 2010 р.) та м. Шилонгу (Індія, 2011 р.).

Симпозиум проходив на базі Філософського факультету Новосадського університету – одного з найвідоміших освітніх і наукових осередків Сербії. Активним організатором і натхненником конференції була відомий фольклорист, професор кафедри сербської літератури д-р Зоя Каранович, завдяки ініціативі

та невтомній організаторській праці якої було підготовлено і реалізовано цей важливий міжнародний науковий захід.

Актуальність винесеної на обговорення проблеми – тематичні та жанрові межі оповідної не казкової традиції, зокрема народних переказів, легенд та традиційних вірувань, історія дослідження наративів, методи та підходи наукового аналізу тощо, була пов'язана насамперед із неоднозначністю жанрового поділу народної прози в різних наукових школах і традиціях. Як відомо, спроби виокремити жанри народної прози сягають початку XIX ст. і належать братам Якобу та Вільгельму Грим, з іменами яких пов'язаний міжнародний поділ на категорії *Märchen* (оповідання в широкому розумінні, або оповідання про тварин та казки, релігійні оповідання, новели, гумористичні оповідання та анекдоти) та *Sagen* (перекази та легенди). Вихідним положенням при визначенні двох основних родів народної прози було твердження про те, що в *Märchen* переважає поетичне начало, натомість у *Sagen* – історичне. Водночас упродовж тривалого вивчення народної прози та чималого досвіду в різних країнах Європи та світу, чому сприяла зокрема і діяльність ISFNR, яку сьогодні очолює д-р Ульрих Марзолф (Ulrich Marzolph) – представник авторитетної Енциклопедії казок (Enzyklopädie des Märchens) у м. Геттінгені (Німеччина), з'явилося багато нових ідей. Сучасного вирішення потребують зміни, які зазнає в сучасних умовах сам фольклорний текст, зокрема такі його пластичні форми, як перекази. На цей жанр також впливає розширення масштабів фольклорного комунікативного середовища, а відповідно до цього відбувається зміна відношення наратор – спільнота, з новою силою постає проблема (квазі)історичності переказів, співвід-

ношення колективного та індивідуального в тексті, визначеність часово-просторових меж, структурно-композиційних параметрів, образної системи тощо. Одним із нагальних є питання соціально-психологічних функцій таких текстів, генези та трансформації різних форм неказкової прози — від так званих класичних форм до сучасних моделей, які стають надзвичайно продуктивними в епоху електронних засобів комунікації. Нові перспективи предмета дослідження висувають вимоги узгодження різних, часто суперечливих чи протилежних поглядів, нових жанрових та поняттєвих визначень (наприклад, пропонується більш широкий термін «наратив-вірування») тощо.

Цей широкий комплекс проблем зумовив широкий інтерес і резонанс, який мав симпозіум. У ньому взяли участь представники багатьох наукових осередків різних країн — Аргентини, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Естонії, Ізраїлю, Індії, Латвії, Литви, Македонії, Нідерландів, Росії, Румунії, Сербії, Словенії, України, Хорватії, Чехії. Упродовж трьох днів роботи в режимі пленарних і секційних засідань, круглого столу, а також спілкування учасників у кулуарах, тривало зацікавлене і жваве обговорення проблем трьома офіційними мовами — сербською, англійською, російською. Наукове обговорення значно спростило той факт, що до початку конференції за сприяння кафедри сербської літератури, Міністерства науки Республіки Сербії та Обласного секретаріату з науки та технологічного розвитку було видано «Програму і резюме». Планується видання збірника наукових доповідей.

До дискусії закликав на відкритті симпозіуму голова BNN В. де Блекур (Нідерланди) у провокативній доповіді «Казки як наратив-вірування». Ґрунтуючись на матеріалі європейської казкової традиції, доповідач наголосив, що оскільки «вірування» присутні в усіх наративних текстах, то виникає питання розрізнення відповідної жанрової категорії. Питанню жанрової дефініції, співвідношенню між віруваннями, легендами, переказами було присвячено також доповідь У. Валька (Есто-

нія) — «Легенди як оповіді про альтернативні вірування», а відома фольклористка, свого часу одна із засновниць ISFNR, Н. Милошевич-Джорджевич (Сербія) докладно зупинилася на історії вивчення легенд і переказів у Сербії («Погляд на дослідження переказів у сербській науці»).

Надалі роботу симпозіуму було продовжено у двох паралельних секціях. Одне з ключових питань — співвідношення історичного факту та фольклорної свідомості — було порушено в низці доповідей як у суто теоретичному розрізі, так і на конкретному матеріалі окремої традиції та компаративному аналізі: «Переказ та історія: нові перспективи» Е. Ясифа (Ізраїль); «Перекази як історія» Д.-К. Каліти (Індія); «Створена легенда: від реального факту до фольклорного наративу» Л. Фадеєвої (Росія); «Доля Муратового вбивці — історичні джерела та перекази» Й. Реджеп (Сербія).

Значну увагу було приділено висвітленню взаємодії фольклорного і біблійного текстів — проблемі, що традиційно посідає одне з головних місць при дослідженні народної оповідної традиції. Легенди (етіологічні та есхатологічні), взаємовплив усного та письмового текстів, специфіка зображення образів святих як персонажів фольклорних наративів, народна демонологія, значення «віри» для продуктивності традиції тощо стали предметом доповідей: Г. Лозанової (Болгарія) «Біблійна інтерпретація фольклорного наративу про Потоп», З. Каранович (Сербія) «Етіологічні перекази про походження місцевостей і оповідання про Св. Саву в сербській народній традиції», Д. Попович (Сербія) «Темрява лягає на гори: внесок у вивчення хронотопу в демонологічних переказах», А. Власова (Росія) «Типове й особливе в усних і письмових формах наративів про місцевих святих та чудодійні ікони», С. Петрович (Сербія) «Легенди про дива Богородиці — створення достатку зі збитків», Б. Стойковського (Сербія) «Ідентичність Св. Димитрія», В. Добровольської (Росія) «Семантична наповненість поняття “віра” за матеріалами фольклорної прози Центральної

Росії», Т. Вуїнович (Сербія) «Сербські народні етіологічні перекази про походження рослин з виділень та частин тіла надприродних істот та людей».

Аналізу сюжетів та мотивів наративів (про приховані скарби, долю, украдену землю, джерела та церковну воду тощо) присвятили свої доповіді Н. Котельникова (Росія) «Оповідання про скарби: образи – сюжети – жанри», Н. Радуллович (Сербія) «Народні перекази про долю – жанровий та термінологічний розгляд», С. Самарджія (Сербія) «Вкрадена земля (мотив у системі жанрових закономірностей)», Я. Йокич (Сербія) «Перекази про монастирські джерела та церковну воду як лікувальні місця».

Обрядове побутування фольклорних наративів у контексті традиційної звичаєвості слов'ян, зокрема жанр демонологічних переказів як складової календарних зимових звичаїв, розглянула С. Торнянська-Брашньович (Сербія) – «Демонологічні перекази про караконджулів у контексті зимових календарних обрядів», а особливості оповідної традиції у поховальному обряді – О. Микитенко (Україна) – «Форми нарації у контексті обрядового неспаннтя при померлому: аспект прагматики (українські і південнослов'янські паралелі)».

Широкий порівняльний аспект аналізу був притаманний для більшості доповідей, водночас деякі доповідачі зосередилися на характеристиці окремої локальної чи регіональної традиції, представивши також і власні записи: В. Питулич (Сербія) «Рештки переказів на Косові і Метохії та їхня функція у сучасній дійсності», С. Маркович (Сербія) «Культурно-історичні перекази у сучасних оповідях із Левча», С. де Басу (Індія) «Бенгальські фольклорні наративи: минуле і сучасне», С. Лайме

(Латвія) «Наративи про загадкову смерть Петеритиса з Кенчи: деякі фольклорні зауваження», Н. Радосавлевич (Сербія) «Влатко Вукович у переказах з Ужицької Чорногорії».

Поряд з аналізом сучасного стану традиції фольклорної нарації у її, так би мовити, природному середовищі, прозвучали й доповіді, присвячені «вторинному» побутуванню фольклорного наративу – у сучасній літературі, театрі, політиці, медіа-просторі, дитячій культурі: Б. Сувайджич (Сербія) «Диявол у млині (міфологічні перекази і сербська драма)», М. Ковес (Індія) «Легенди та анекдоти в романі Петера Естерхазі *Мала угорська порнографія*», С. Кошничар (Сербія) «Інтертекстуальні аспекти поетичного переказу у WICKID – романі-фентезі Грегори Маквайєра», А. Астапова (Естонія) «Міфологічні оповідання і політика: білоруський випадок», А. Квартич (Словенія) «Перекази є вигадкою: популярне псевдонаукове дослідження надійності переказів-вірувань», Я. Поспішилова (Чехія) «Жарти та жахливі історії – найпродуктивніші ділянки усної літератури дітей сьогодні». Є. Пандуревич (Республіка Сербська – Боснія і Герцеговина) у доповіді «Усна історія переможених. Жіночі наративи в родинних оповіданнях про Другу світову війну» зупинилася на гендерних аспектах створення і побутування фольклорних наративів.

Учасники симпозіуму переглянули концерт культурно-художніх колективів Нові Сада і мали можливість познайомитися з яскравим мистецтвом Сербії і Воєводини. Від'їжджаючи зі старовинного і молодого міста на березі Дунаю, представники з різних країн сердечно дякували організаторам за гостинність, сподіваючись зустрітися знову, бо черговий симпозіум з фольклорних наративів наступного року має відбутися у Вільносі.

¹ Valk U. [Editorial] // ISFNR Newsletter. – 2012. – February. – N 6. – P. 3.